

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक बारे प्रदेश सरकारका धारणा

प्रदेश १

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले नेपालको मानव अधिकारको क्षेत्रमा गरेका कामहरू प्रशंसनीय छन् । मानव अधिकारजस्तो आधारभूत, नैसर्गिक तथा मौलिक अधिकार हनन् भएका घटनालाई लिपिबद्ध गरेर इन्सेकले हरेक वर्ष नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशित गर्दै आएको छ । मानव अधिकार वर्ष पुस्तकका रूपमा आउने यो दस्तावेज मेरो जानकारीअनुसार, हरेक वर्ष परिष्कृत हुँदै आएको छ ।

मानवअधिकार वर्ष पुस्तक आधारभूत तहका मानिसको अधिकार स्थापित गराउने एउटा गहकिलो दस्तावेज हो । नेपालको मानव अधिकार अवस्थालाई दस्तावेजीकरण गर्ने कार्यले मानव अधिकारको समग्र अवस्था जनसमुदायसमक्ष पुऱ्याउन, आमनागरिकलाई मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाप्रति जागरूक बनाउन मद्दत पुग्ने गरेको छ ।

यस्ता कार्यले नागरिकलाई आफ्ना आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारप्रति जागरूक हुन अभिप्रेरित गरेको छ । नागरिकको मानवअधिकार रक्षाका लागि जिम्मेवार ओहोदामा रहेकालाई जबाफदेही बनाएको छ । तथ्याङ्कमा आधारित भई घटनाको संक्षिप्त विवरण पनि उल्लेख हुनाले पीडितलाई न्याय प्राप्त गर्न सहज हुने गरेको छ । वर्ष पुस्तक घटनाको अभिलेखीकरणमा मात्र सीमित नभई कानूनी उपचारका लागि जानेलाई एउटा बलियो प्रमाण र आधार हुने गरेको मैले पाएको छु ।

मानव अधिकार वर्ष पुस्तकले राज्य पक्ष र गैरराज्य पक्षबाट भएका मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूलाई उजागर गरेको सन्दर्भमा सम्बन्धित पक्षलाई मानव अधिकार संरक्षणमा सचेत रहन प्रेरित पनि गरेको छ । यस क्षेत्रमा लागेका सङ्घ-संस्थालाई मानसिक, बौद्धिक उर्जा प्राप्त भई सामाजिक कुरीतिविरुद्ध सशक्त आवाज उठाउन र पैरवी गर्नलाई हौसला प्रदान गरेको छ । साथै, घटनाका दोषीलाई साथ

दिने असामाजिक तत्वलाई निरूत्साहित गर्ने-गराउने कार्यमा वर्ष पुस्तकबाट थप मनोबल प्राप्त हुने गरेको छ ।

महिला, बालबालिकामाथि हुने सबैखाले रूढीवादी हिंसा न्यूनीकरण गर्न शिक्षा, स्वास्थ्य, न्याय प्रणालीलगायतमा सुधार हुने गरी नीति बनाउन उत्प्रेरित गर्ने खालका प्रतिवेदन प्रकाशन गर्न सकेको अवस्थामा तीनै तहका सरकार जिम्मेवार बन्ने मेरो विश्वास छ । परम्पराका नाममा हुने सामाजिक हिंसालाई आधारभूत तहमै निमित्त्यान्न पार्न तीनै तहको सरकारको एकीकृत प्रयास चाहिने भएकाले पनि यो आवश्यक छ भन्ने मेरो बुझाइ छ ।

मानव अधिकारको सम्मान, सुदृढ प्रतिकक्षा, न्यायपूर्ण प्रदेशका लागि कानूनी शासनको प्रत्याभूति गर्न र सरोकारवालाहरूको भूमिका प्रभावकारी बनाउन प्रदेश नं. १ सरकार सदैव प्रतिबद्ध छ । आगामी दिनमा पनि निरन्तर प्रयत्नशील रहने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

राजेन्द्रकुमार राई
मुख्यमन्त्री

मधेश प्रदेश

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक), नेपालको संविधानले व्यवस्था गरेअनुसार मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन लगायतको कार्यहरू निरन्तर रूपमा गर्दै आएको छ । यस संस्थाले सर्वसाधारणको मानव अधिकार संरक्षणको क्षेत्रमा खेल्दै आएको भूमिका सराहनीय र प्रशंसनीय छ । यसैबीच इन्सेकले गत वर्ष २०२१ मा भएका मानव अधिकारका घटनाहरूलाई समेटेर विगत भै यही फागुन ७ गते नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२२ प्रकाशन गर्न लागेको जानकारी पाउँदा हर्षित भएको छु । पुस्तकमा समेटिएका विषय वस्तु मानव अधिकारको संरक्षणमा मधेश प्रदेश सरकारको लागि मार्गदर्शन बन्ने अपेक्षा लिएको छु ।

मानव अधिकारको संरक्षणका लागि मधेश

प्रदेश सरकार स्थापना कालदेखि नै सजग र प्रतिबद्ध रहेको छ । अगामी दिनमासमेत मानव अधिकारको संरक्षण गर्दै मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनामा दोषी देखिएकाहरूलाई कडा कारबाहीको लागि हर सम्भव पहल गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु । अन्त्यमा नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२२ प्रकाशनमा पत्यक्ष अप्रत्यक्ष भूमिका निर्वाह गर्नु हुने सम्पूर्ण टिममा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

लालबाबु राउत
मुख्यमन्त्री

बागमती प्रदेश

मानव अधिकारकर्मी प्रकाश काफ्लेसहितको सक्रियतामा स्थापना भएको अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) नेपालमा मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका लागि काम गर्ने उद्देश्यका साथ क्रियाशील रहँदै आएको कुरामा म पनि जानकार छु ।

इन्सेकले सन् १९९२ देखि नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक निरन्तर प्रकाशन गर्दै आइराखेको छ । मानव अधिकार वर्ष पुस्तकको यस ३० औं शृङ्खलाको रूपमा मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२२ प्रकाशन गर्न लागेकोमा म यस प्रकाशनको सफलताको शुभकामना दिन चाहन्छु । मानव अधिकार वर्ष पुस्तक मूलुकको मानव अधिकारको एउटा ऐना जस्तै भएको हुँदा यसले अभ्र बढी तथ्यपरक हुँदा नागरिकका अधिकारमा मात्रै होइन आर्थिक सामाजिक साँस्कृतिक अधिकारको अवस्था पुस्तकमा समेट्दै जाने र यस पुस्तक मानव अधिकारका विषयमा सही सूचना सम्प्रेषण गर्नका लागि सफल हुने छ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

संविधानले मौलिक हकको रूपमा राखेको मानव अधिकारको संरक्षण गर्नु तीनै तहको सरकारको दायित्वको रूपमा रहनुपर्छ । प्रजातन्त्र बिना मानव अधिकार सम्भव नरहेको परिप्रेक्ष्यमा नेपालमा मानव अधिकार रक्षा एवम् नागरिकमा प्रत्याभूति गर्नका लागि मानव अधिकारवादी संस्थाको रूपमा क्रियाशील हुँदै देशमा प्रजातन्त्र लोकतन्त्र पुनर्स्थापनाका लागि भएका आन्दोलनहरूमा इन्सेकले खेलेको भूमिका सद्दानीय नै छ ।

प्रदेश सरकारले संविधानमा मौलिक अधिकारमा सुनिश्चित गरिएको जनताको आधारभूत अधिकार शिक्षा, स्वास्थ्य खाद्य र आवासको अधिकारका लागि नीति तथा कार्यक्रमका साथै बागमती

प्रदेश सरकारको न्यूनतम साभा कार्यक्रम २०७६ मा विशेष व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । विद्यालय एवम् क्याम्पसमा उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने छात्राहरूको लागि छात्रावृत्ति कार्यक्रम, एक विद्यालय एक नर्स, कोभिड सङ्क्रमण नियन्त्रणका लागि खोपको सुनिश्चितता, स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वास्थ्य पूर्वाधार र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन, निशुल्क औषधी, खाद्य सुनिश्चितताको लागि कृषि र पशुपालनमा प्रदेश सरकारको अनुदान, दूधमा नगद अनुदान आदि कार्यक्रममाफर्त पूरा गर्ने कोसिस गरिरहेको छ ।

आवासविहीनका लागि आवासको व्यवस्था, फुसको छानो विस्थापन कार्यक्रम, अल्पसङ्ख्यक लोपोन्मुख जातिको लागि विशेष आरक्षणसहितका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा रहेका छन् । आगामी दिनमा समेत बागमती प्रदेश सरकार नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेको मानव अधिकारसँग सम्बन्धित विविध विषयहरूलाई कानुन निर्माणमाफर्त संरक्षण गर्ने तथा सरकारले उपलब्ध गराउनुपर्ने सेवाहरू नागरिक माभ्र पुर्‍याउन बागमती प्रदेश सरकार प्रतिबद्ध छ ।

अन्त्यमा बागमती प्रदेश सरकारले लिएको मानव अधिकार कार्ययोजना लागु गर्न इन्सेक लगायतका नागरिक संस्थाहरूसँगको सहकार्य महत्वपूर्ण हुने विश्वास गर्दै प्रदेश सरकारको तर्फबाट पुनः एक पटक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

राजेन्द्रप्रसाद पाण्डे
मुख्यमन्त्री

गण्डकी प्रदेश

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले विगतका वर्षहरूमा जस्तै यो वर्ष पनि नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशन गर्न लागेको थाहा पाउँदा निकै खुसी लागेको छ ।

लामो समयदेखि मानव अधिकारको क्षेत्रमा क्रियाशील इन्सेकले मान अधिकार उल्लङ्घन, ज्यादती र मानव अधिकार हनन्का पीडितका क्षेत्रमा सराहनीय कार्य गर्दै आएको छ । यी र यस्ता घटना विवरणलाई सङ्कलन गरी तथ्यपरकरूपमा पुस्तक प्रकाशन गरी अभिलेखीकरण गर्ने इन्सेकको कार्य आफैमा प्रशंसनीय छ । जस्तोसुकै कठिन परिस्थितिमा पनि इन्सेकले मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशन गर्दै आएको छ । मानव अधिकार विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्नेहरूका लागि यो पुस्तक अत्यन्तै उपयोगी सावित भएको छ ।

जिल्ला प्रतिनिधि र यसमा संलग्न समूहको मेहनत निकै नै प्रशंसनीय छ। समाजमा मानवअधिकार उल्लङ्घनका घटनाको स्वरूप बदलिँदो छ। जातीय विभेदलगायत घटनालाई समेत बृहत् रूपमा समेटेर पुस्तकलाई अर्भै स्तरीय बनाउने प्रणाली मिलाइ भनी शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

कृष्णचन्द्र नेपाली पोखरेल
मुख्यमन्त्री

लुम्बिनी प्रदेश

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) नेपालले नेपालको संविधानले व्यवस्था गरेको मानव अधिकारका सबाललाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा निरन्तर रूपमा योगदान गर्दै आइरहेको कुराले मलाई खुशी बनाएको छ। मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने कार्यमा अर्भै निरन्तर सकृय हुनेछ भन्ने कुरामा विश्वस्त छु।

लुम्बिनी प्रदेश सरकार मानव अधिकार, शान्ति, सुरक्षा, अमनचयन कायम राख्न हरबखत प्रयासरत छ। मानव अधिकार उल्लङ्घन र हननका घटनालाई न्यूनीकरण गर्न सरकारले विभिन्न कार्य गरिरहेको छ। यस कार्यमा सबैले साझा अभियान बनाई अगाडि बढेमात्र सम्पूर्ण प्रदेशवासी नागरिकलाई मानव अधिकारको प्रत्याभूति दिलाउन सकिन्छ। यसै कार्यमा आफ्ना कार्यक्रमहरूलाई अगाडि बढाउनका लागि प्रदेश सरकारको तर्फबाट निर्देशित गर्दछु।

इन्सेकले संस्थागतरूपमा मानव अधिकारका क्षेत्रमा भए गरेका प्रगति, समस्या र संभावनाका विषयलाई समेटेर २०७८ साल फागुन ७ गते “नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२२” प्रकाशन गर्न लागेकोमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

अन्त्यमा लुम्बिनी प्रदेश सरकारले लिएको मानव अधिकार र जनताको जीवनसँग जोडिएका तमाम विषयमा प्रदेशवासीलाई समृद्ध बनाउनका लागि “समृद्ध लुम्बिनी, आत्मनिर्भर प्रदेश” बनाउने संकल्पको यात्रामा इन्सेकले महत्वपूर्ण योगदान गर्नेछ भन्ने विश्वास गर्दै प्रदेश सरकारको तर्फबाट हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

कुलप्रसाद केसी
मुख्यमन्त्री

कर्णाली प्रदेश

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले सन् १९९२ देखि नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशन गरेर वर्षभरि घटेका मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटना तथा ज्यादतीका तथ्य/तथ्याङ्कको सार्वजनिक गर्ने मानव अधिकार अवस्थाको चित्रण गर्ने र सरोकारवाला पक्षको ध्यानाकर्षण गर्ने कार्य गरिरहेको छ।

जनसङ्ख्याको दृष्टिकोणले सानो भए पनि भूगोलका हिसाबले कर्णाली सबैभन्दा ठूलो प्रदेश हो। सीमित स्रोत तथा साधन र भौगोलिक विकटता आदिका कारण सबैभन्दा धेरै बहुआयामिक गरिबी दर भएको हाम्रो प्रदेशमा बेरोजगारी र गरिबी, उच्च खाद्य असुरक्षा एवम् सङ्कटका साथै स्वच्छ खानेपानी र गुणस्तरीय शिक्षा, जोखिमपूर्ण बस्ती तथा सुरक्षालगायत न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारको अभाव रहेको छ। आजको दिनसम्म पनि हाम्रो प्रदेश पूर्णरूपमा राष्ट्रिय सडक सञ्जालमा जोडिन सकेको छैन।

कर्णालीमा प्रदेशमा व्याप्त सामाजिक, सांस्कृतिक, एवम् धार्मिक प्रचलन, छाउपडीजस्ता रूढिवादी संस्कार एवम् परम्परा र कुरीति, जातीय विभेद, बहुविवाह, अनमेल विवाह, अन्तरजातीय विवाह, दाइजो, कमजोर चेतनास्तर, जुवा, मदिरा सेवन, डर, धम्की, आदिका कारण दैनिकजसो भडप, घाइते, अमानवीय व्यवहार, कुटपिट, बालअधिकार र महिला अधिकारको हनन, यातना, हत्या, हिंसा, बलात्कार, यौन दुर्व्यहार, बलात्कार प्रयास, सार्वजनिक अपराधजन्य घटनाहरू हुने गरेका छन्। त्यसमा पनि महिला र बालिकामाथि हुने अपराध तथा ज्यादतीका घटनाहरू उच्च रहेका छन्। महिलामाथि हुने यस्ता घटनाहरू राज्यपक्ष भन्दा पनि अन्यपक्ष बढी जिम्मेवार देखिन्छन्। अन्यपक्षबाट हुने यस्ता प्रकृतिका घटनाहरू डर, धम्की, असुरक्षा र मिलोमतोका कारण सार्वजनिक हुन नसकेको अवस्था विद्यमान छ। इन्सेकले आगामी दिनहरूमा मानव अधिकार वर्ष पुस्तकमा दूरदराजमा घटेका तर, सुषुप्त अवस्थामा रहेका सबै खाले मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटना र उक्त घटनाको रूट केसहरूको समेत लेखाजोखा एवम् अभिलेख राख्नु आवश्यक छ।

कर्णाली प्रदेश योजना आयोगले आफ्नो पञ्चवर्षीय योजनामा यस पुस्तकलाई सूचना स्रोतका रूपमा राखेको छ। मानव अधिकार अवस्थाको भरपर्दो माध्यम बनेको पुस्तकलाई अव प्रदेशस्तरीय बनाइनु

आवश्यक छ । सङ्घीयताको मर्म अनुसार आ-आफ्नो प्रदेशभित्रका घटनाहरूलाई समेटेर वर्ष पुस्तक प्रकाशन गर्नुका साथै मानव अधिकारसँग सम्बन्धित सूचनालाई थप विश्वसनीय र भरपर्दो बनाउन कर्णालीको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अवस्था, महिला तथा फरक क्षमता भएका व्यक्तिमाथि भएका घटना, हिंसा, लोपोन्मुख राउटेलगायतका समुदायको अवस्था जस्ता विषय र प्रदेश सरकारले गरेका मानव अधिकारसँग सम्बन्धित नीति कार्यक्रम र कानूनलगायतका विषय पनि समेट्नका लागि सुभाव दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, इन्सेकेले हरेक वर्ष प्रकाशन गर्दै आएको मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशनको निरन्तरताको लागि शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

जीवनबहादुर शाही,
मुख्यमन्त्री

सुदूरपश्चिम प्रदेश

प्रदेशको समृद्धि र नागरिकको सुरक्षा तथा आधारभूत अधिकारको प्रत्याभूति दिलाउन नेपालको संविधान, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता तथा राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक ऐन कानूनको अधीनमा रही प्रदेशको समग्र विकास र सुशासनको पक्षमा विगत चार वर्षदेखि सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार प्रतिबद्ध रहँदै आएको छ । प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रममा सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने, नागरिक स्वतन्त्रता प्रत्याभूति, महिला हिंसा, मानव बेचबिखन तथा ओसार पसार लागूऔषध ओसार पसार जस्ता आपराधिक क्रियाकलाप नियन्त्रण गर्ने, मानव अधिकार र सञ्चारको क्षेत्रमा उत्कृष्ट कार्य गर्ने व्यक्तिलाई सम्मान गर्ने, यौनजन्य हिंसा, बलात्कार एसिड आक्रमणजस्ता घटनासम्बन्धी अनुसन्धान, अन्वेषण र पैरवी कार्यमा सहयोग गर्ने सञ्चार जगत, व्यक्ति र सङ्घ संस्थालाई सम्मान गर्ने, स्थानीय तह र सङ्घ संस्थाको साभेदारीमा महिला हिंसामा परेका पीडितहरूलाई परामर्श तथा पैरवी सेवा प्रदान गर्न परामर्श केन्द्र स्थापना गर्ने, वातावरण

स्वच्छताकालागि स्थानीय तह र सङ्घ संस्थासँगको साभेदारीमा प्रदुषण नियन्त्रण, फोहर मैला व्यवस्थापन र हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने, एकल महिला, मुक्त कमैया, मुक्त कमलरी, वादी, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र द्वन्द्व प्रभावित वर्गका लागि लक्षित कृषि तथा पशुपक्षी विकास कार्यक्रम जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै सुशासन, विकास र समृद्धिको पाइलामा अगाडि बढिरहेको अवस्था छ ।

सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारले मानव अधिकारसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विकाससँग रोजगारी कार्यक्रम, कृषि र पशु बीमा कार्यक्रम, महिला सुरक्षा गृह स्थापना तथा महिला विकास तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम, विस्तारित स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम, सबैका लागि शिक्षा सेवा अभियान, एक घर एक धारा कार्यक्रम, मुख्यमन्त्री एकिकृत बस्ती विकास कार्यक्रम, आवास सुधार लगायत कार्यक्रम मार्फत जनपक्षीय सवालको सम्बोधनमा क्रियाशील रहँदै आएको छ ।

प्रदेश सरकारले ल्याएको नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रत्यक्ष लाभ जनतासम्म पुऱ्याउने नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा नागरिक समाज, बुद्धिजीवी, सङ्घ संस्थालगायत सरोकारवालाहरूको पनि उत्तिकै भूमिका र सहयोग आवश्यकता हुने भएकाले सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग प्रदेश सरकारले समन्वय र सहकार्य गर्दै सहयोग लिँदै आएको छ । नागरिकका आधारभूत अधिकारहरूको सुनिश्चिततासँग मानव अधिकारको प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेकाले त्यसतर्फ सचेत र जिम्मेवार भएर आफ्ना नीति, कार्यक्रम मार्फत अगाडि बढाइरहेको छ ।

सदा भैँ यस वर्ष पनि इन्सेकेले मानव अधिकार वर्ष पुस्तक मार्फत मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनाहरू सारभूत रूपमा समेटेी प्रस्तुत पुस्तक तयारी भएको कुरा प्रशंसनीय छ । आगामी दिनमा पनि इन्सेकेले यस कार्यलाई निरन्तरता दिनेछ भन्ने अपेक्षा सहित हार्दिक शुभकामना गर्दछु ।

त्रिलोचन भट्ट
मुख्यमन्त्री